

ZBIGNIEW LECHOWSKI
DOROTA URBAŃCZYK, ANNA SOJAT
*Krajowy Punkt Kontaktowy - Centrum Kształcenia na Odległość
w Brwinowie*

WYKORZYSTANIE KSZTAŁCENIA NA ODLEGŁOŚĆ W AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I ZAWODOWE MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW WIEJSKICH

Wprowadzenie

Wielofunkcyjny rozwój wsi to kierunek przeobrażeń mający doprowadzić do poprawy życia i warunków pracy mieszkańców wsi i obszarów wiejskich. Zgodnie z przyjętymi przez rząd założeniami będzie się to dokonywać przez:

- rozwój struktury społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich,
- promowanie i wspieranie działalności gospodarczej,
- rozwój systemu kształcenia ustawicznego oraz doradztwa.

Wszystkie wymienione kierunki działań pośrednio podkreślają wzrastające zapotrzebowanie na wiedzę i szeroko rozumianą informację. Dla osiągnięcia pozytywnych rezultatów założonych działań potrzebne są odpowiednie narzędzia będące odzwierciedleniem spójnej polityki ekonomicznej i socjalnej oraz podejmowanych inicjatyw edukacyjnych na obszarach wiejskich. Przecenienie znaczenia czynnika edukacyjnego, a nie docenienie ekonomicznego i socjalnego, może prowadzić do krótkotrwałych rezultatów w postaci podniesienia poziomu świadomości bez perspektywy samorealizacji podmiotów biorących udział w kształceniu. Nie docenienie zaś czynnika edukacyjnego prowadzić będzie do nie wykorzystania możliwej do osiągnięcia dynamiki przemian i zaprzepaszczenia szans na stworzenie podstaw dalszego wielofunkcyjnego rozwoju.

Dostrzegając w programach właściwych resortów daleko posuniętą zbieżność zamierzeń, spróbujemy wskazać jedno z nowoczesnych narzędzi realizacji założonych kierunków przemian, odpowiednie dla zadań stawianych przed doradztwem rolniczym i szeroko rozumianą edukacją ustawiczną. Narzędziem tym

jest metoda kształcenia na odległość. Takie ujęcie tematu pozwala na sformułowanie następującej tezy:

Nowoczesna, wspierana przez Unię Europejską, a promowana przez Krajowy Punkt Kontaktowy – Centrum Kształcenia na Odległość w Krajowym Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Brwinowie, metoda kształcenia na odległość może istotnie przyczynić się do aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich.

1. Czym jest kształcenie na odległość? Zalety i wady metody

Obok tradycyjnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego i ogólnego, szczególnego znaczenia nabiera rozwój form kształcenia na odległość¹.

Kształcenie na odległość charakteryzuje się prowadzeniem procesu edukacyjnego z uwzględnieniem odległości uczącego się od nauczyciela przy:

- zastosowaniu specyficznych materiałów i pomocy dydaktycznych,
- komunikowaniu się ucznia z nauczycielem przy pomocy technologii informatycznej (w tym kontrolowanie postępów w nauce),
- wykorzystaniu, odmiennego niż w tradycyjnych formach edukacyjnych, sposobu obsługi i administrowania przez jednostkę edukacyjną kontaktów uczeń - nauczyciel.

Wymienione powyżej cechy kształcenia na odległość istotnie odróżniają tę formę kształcenia od tradycyjnych form, wskazując jednocześnie na zalety tej metody, do których zaliczyć należy:

- możliwość realizacji edukacji otwartej i elastycznej,
- zwiększenie szans, ułatwienie, bądź wręcz umożliwienie dostępności do edukacji wielu grupom i środowiskom społecznym,
- możliwość wspomagania dotychczasowych form edukacyjnych (eksternistycznych, zaocznych, kursowych),
- zapewnienie jednakowej jakości kształcenia dla wszystkich uczestników,
- obniżenie kosztów kształcenia w stosunku do form tradycyjnych (przy spełnieniu warunku powtarzalności kursu).

Zalety kształcenia na odległość obrazuje przedstawiony przykład.

Jednocześnie czterystu uczestników, pochodzących z obszaru całego kraju, bez odrywania się od pracy zawodowej może rozpocząć naukę w domu lub pracy i po 4 miesiącach uzyskać dyplom ukończenia kursu z wybranego zakresu tematycznego².

¹ Edukacja dorosłych jako instrument polityki wobec rolnictwa i obszarów wiejskich. [w:] Edukacja Ustawiczna Dorosłych, nr 2, Radom 1999 i Ministerstwo Edukacji Narodowej o edukacji na wsi. [w:] Biblioteczka Reformy Warszawa 1999, nr 10, s. 34.

² Świadczą o tym osiągnięte wyniki w programie „The PHARE Multi-Country for Distance Education”, Programme Compendium, European Training Foundation, Torino 1999, s. 34.

Do głównych wad tego typu kształcenia zaliczyć można:

- konieczność silnej motywacji uczącego się,
- konieczność posiadania umiejętności uczenia się w tej formie,
- wysoki nakład środków finansowych związany z przygotowaniem materiałów i uruchomieniem kursu (koszty te w przeliczeniu na jednego uczestnika mogą być znacznie niższe niż w innych formach kształcenia przy spełnieniu warunku wielokrotnej powtarzalności kursu).

2. Kształcenie na odległość (Distance Education) w krajach wysoko rozwiniętych.

Dynamiczny rozwój technologii informatycznych, a także metodologii kształcenia na odległość sprawił, że w Stanach Zjednoczonych, Australii, Kanadzie oraz w krajach Unii Europejskiej ta forma kształcenia jest szeroko stosowana. Jest ona szczególnie odpowiednia dla edukacji ludzi dorosłych. Ponad 41 tysięcy opracowanych i oferowanych przez uniwersytety, instytucje edukacyjne i inne organizacje kursów kształcenia na odległość, w 65 krajach świata, stanowi rekomendację tej metody edukacyjnej. Trudno jest znaleźć dziedzinę wiedzy, dla której nie powstały kursy kształcenia na odległość. Metoda „distance education” znalazła zastosowanie zarówno w krótkich formach doskonalenia zawodowego, jak i w pełnych studiach uniwersyteckich finalizowanych dyplomem ukończenia studiów wyższych.

Burzliwy rozwój technologii informacyjnych oraz rozwój form edukacyjnych oparty na możliwościach wynikających z tego rozwoju sprawił, że coraz bardziej realizuje się idea społeczeństwa informacyjnego. W obszarze edukacji powstały wyspecjalizowane organizacje, które skupiają twórców i użytkowników programów edukacyjnych realizowanych metodą kształcenia na odległość.

Wśród najważniejszych organizacji europejskich tego typu wymienić należy Międzynarodową Radę Kształcenia na Odległość (ICDE, International Council for Distance and Open Education), Europejską Sieć Kształcenia na Odległość (EDEN, European Distance Education Network), a także Europejskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Kształcenia na Odległość (EADTU, European Association Distance Teaching University). Wszystkie wymienione organizacje sprzyjają rozwojowi technologii kształcenia na odległość, podejmując wiele inicjatyw na arenie międzynarodowej dla upowszechniania istniejącego dorobku omawianej formy kształcenia, a także dla jej rozwoju. Służą temu organizowane seminaria, warsztaty i konferencje.

Szczególne znaczenie do upowszechniania form edukacyjnych opartych o zdobycze technologii informacyjnej przywiązuje Unia Europejska. Nowa inicjatywa Przewodniczącego Komisji Europejskiej – „Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich” (An Information Society for All) ma umożliwić wejście w erę

społeczeństwa informacyjnego i zniwelować różnice w dostępie do informacji pomiędzy aglomeracjami miejskimi a prowincją. Kraje członkowskie zostaną zobowiązane do prezentowania informacji publicznych w mediach elektronicznych, w tym przynajmniej informacji administracyjnych, kulturalnych, dotyczących środowiska naturalnego i sytuacji na drogach³.

Preferencje dla projektów realizowanych z użyciem elektronicznej transmisji danych, będącej podstawą kształcenia na odległość zawarte w priorytetach wymagań aplikacyjnych do programów pomocowych takich jak LEONARTO i SOCRATES, są również wyrazem dążeń Unii Europejskiej do popularyzacji metody kształcenia na odległość.

3. Kształcenie na odległość w Polsce

Unia Europejska zainicjowała w latach 1994-1999 Międzynarodowy Program dla Kształcenia na Odległość (The PHARE Multi-Country Programme for Distance Education), którego beneficjentami było 11 krajów (w tym Polska) objętych działaniem funduszu PHARE⁴. W ramach tego programu powstało w Europie Centralnej 40, z czego w Polsce 8 Centrów Kształcenia na Odległość (żadne z 8 centrów nie powstało przy instytucji związanej z problematyką rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich).

Choć brak jest w Polsce regulacji prawnych dotyczących tej formy kształcenia, to jednak coraz częściej podmioty edukacyjne wprowadzają ją jako formę uzupełniającą do stacjonarnych form nauczania. Podobnie było w przeszłości, gdy programy telewizji publicznej znacząco wspomagały oświatę dorosłych w formach kształcenia zaocznego i eksternistycznego. Dostrzegając bariery rozwoju kształcenia na odległość w Polsce wynikające z niedostatków uregulowań prawnych, kłopotów finansowych i organizacyjnych oraz braku przygotowanej kadry, należy wzmocnić wysiłki dla możliwie największej popularyzacji i przygotowania tej formy nauczania.

Kształcenie na odległość jako metoda może odegrać istotną rolę nie tylko jako jedno z narzędzi do niezbędnych przeobrażeń społecznych i zawodowych wsi i obszarów wiejskich, ale także być autostradą komunikacji społecznej w Polsce i w integrującej się Europie. W sposób szczególny odnosi się to do potrzeb społecznych określonych przedmiotem oddziaływań edukacji dorosłych, realizowanej jako edukacja ustawiczna – trwająca przez całe życie.

W tak określonym przesłaniu kształcenia na odległość nie o dyplomy kolejnych szczebli edukacyjnych idzie (choć to również jest ważne), lecz o ukształtowanie odpowiednich postaw uczestników kształcenia wobec konieczności zmian

³ Unia Europejska wstępuje do Internetu. [w:] Computerworld Polska, IDG, 14 grudnia 1999 r.

⁴ Autor niniejszego referatu był kontraktorem i realizatorem programu The PHARE Multi-Country Programme for Distance Education w Polsce.

w środowisku, w którym żyją. Chodzi o to, żeby studium chcieli adaptować się do zmieniających się warunków i brać świadomy udział w ich przekształcaniu, sami jednocześnie ulegając przemianom pod ich wpływem.

„Zmiany społeczne zachodzą bowiem dzięki podnoszeniu ogólnego poziomu wykształcenia, przygotowywaniu ekspertów pomagających społeczeństwu w operowaniu na wyższym szczeblu złożoności, wybieraniu liderów spośród wykształconych profesjonalistów, a nie z elit dziedzicznych lub politycznych...”⁵.

4. Kształcenie na odległość a przemiany wsi polskiej

Krajowy Punkt Kontaktowy – Centrum Kształcenia na Odległość (National Contact Point – Open and Distance Learning Centre), który powstał w Krajowym Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Brwinowie ma za cel zmianę istniejącej sytuacji na rynku usług edukacyjnych.

Formy kształcenia na odległość w znakomitej większości opierają się na nowoczesnych metodach kształcenia dostosowanych do możliwości współczesnej technologii informacyjnej, z wykorzystaniem elektronicznych sieci telematycznych. Działalność KPK jest próbą wykorzystania najnowszych osiągnięć w zakresie informowania i kształcenia, przy użyciu technologii informatycznych do wspomagania przemian w polskim rolnictwie. Podjęty zakres i metody nie tylko w pełni odpowiadają założeniom resortu rolnictwa, Rządowemu Programowi Informowania Społeczeństwa i priorytetom nakreślonych w dyrektywach Komisji Europejskiej, ale przede wszystkim trafiają w najistotniejsze potrzeby mieszkańców wsi i obszarów wiejskich. Utworzenie sieci centrów kształcenia na odległość przy istniejących ośrodkach doradztwa rolniczego, pozwalających kształcić, doksztalać lub rekwaliifikować mieszkańców obszarów wiejskich to szansa na wzrost aktywizacji społecznej i zawodowej.

Uwzględniając wymienione na wstępie artykułu kierunki przemian wsi polskiej oraz założenia programowe zawarte w dokumentach Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej o resortowych programach dla wsi, uzasadniony jest wniosek o utworzenie **sieci centrów kształcenia na odległość** działających na bazie Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Brwinowie oraz jego oddziałów.

Podstawowe etapy tworzenia sieci to:

- formalne powołanie centrów w ramach już istniejących oddziałów,
- przygotowanie kadry centrów w zakresie specyfiki kształcenia na odległość,

⁵ Eugenia Potulicka: Uniwersytecka edukacja zdalna w krajach zachodnich. Wydawnictwo Naukowe UAM Poznań 1988, s. 105.

- rozwój materiałów kursowych dla form kształcenia na odległość.

Z uwagi na potrzebę posiadania dobrze przygotowanej kadry, od której zależeć będzie powodzenie przedsięwzięcia, działalność należy rozpocząć od szkolenia wytypowanej grupy doradców i nauczycieli, doradczych i edukacyjnych placówek działających na obszarach wiejskich całego kraju.

5. Charakterystyka kursu „Nauczanie o kształceniu otwartym” (Learning About Open Learning – LOLA)

Program szkolenia jak i kurs „Nauczanie o kształceniu na odległość” posiada Krajowe Centrum Doradztwa. Wyżej wymieniony kurs jest w wersji anglojęzycznej i niezbędne jest wykonanie wersji polskojęzycznej tego kursu.

Kurs LOLA został opracowany przez Heriot-Watt University z Wielkiej Brytani na zlecenie Europejskiej Fundacji Kształcenia (European Training Foundation) w ramach Międzynarodowego Programu PHARE dla Kształcenia na Odległość (The PHARE Multi-country Programme for Distance Education – ETF/97/VET/0058).

W ramach tego programu kurs został przeprowadzony w wersji anglojęzycznej, przy wykorzystaniu współczesnych technologii informacyjnych przez Scottish Development Overseas i Heriot-Watt University. Uczestnikami kursu było 400 nauczycieli różnych specjalności (ze szkół średnich, uczelni wyższych i ośrodków metodycznych) z 11 krajów, beneficjentów Funduszu PHARE.

Pomimo nowatorstwa technologii informacyjnej, przy użyciu której kurs był realizowany oraz bariery językowej (wersja anglojęzyczna), kurs ukończyły 227 osoby uzyskując certyfikat Uniwersytetu Heriot-Watt. Na 78 uczestników z Polski 47 stało się absolwentami. Podobne proporcje rozpoczynających i pozytywnie kończących kurs były również w innych krajach. Nie znany jest mi inny przykład kształcenia na odległość porównywalny z opisywanym kursem LOLA.

Podstawowym pozytywnym wnioskiem nasuwającym się z doświadczeń zebranych w realizacji kursu LOLA jest przekonanie, że uruchomienie tego kursu w wersji polskojęzycznej pozwoliłoby na przygotowanie kadry dla form kształcenia na odległość w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb wsi i obszarów wiejskich w zakresie realizacji zadań edukacji dla rynku pracy i szeroko rozumianego doradztwa rolniczego.

6. Podsumowanie

Rozwój form kształcenia na odległość jest koniecznością wynikającą zarówno z rozwoju technologii informacyjnych, jak i stale rosnącego zapotrzebowania społeczeństwa na wiedzę będącego wynikiem przemian społeczno-gospodarczych w wymiarze makro.

Ta teza w sposób szczególny odnosi się do zadań związanych z edukacją dorosłych. Rozwinięte niegdyś formy doskonalenia zawodowego dorosłych będące poprzednikami kształcenia na odległość, takie jak Nauczycielski Uniwersytet Radiowo-Telewizyjny, Radiowa Telewizyjna Szkoła Średnia, czy też działające 15 lat Telewizyjne Technikum Rolnicze, nie doczekały się, po przemianach systemowych w 1989 roku, kontynuacji.

Uznając, że edukacja jest jednym z czynników stymulujących rozwój społeczny oraz, że wyrównywanie szans rozwojowych środowisk następuje poprzez zapewnienie dostępu do otwartych i elastycznych form edukacyjnych, metoda kształcenia na odległość realizuje założenia kształcenia egalitarnego.

Doświadczenie krajów wysoko rozwiniętych wskazują, że równoważnym książce medium, poprzez które dokona się transfer wiedzy i szeroko rozumianej informacji w wymiarze społecznym będzie Internet i technologie informatyczne. Wykorzystując doświadczenie krajów, w których kształcenie na odległość jest powszechnie stosowane dla realizacji założeń polityki edukacyjnej, powinniśmy możliwie najszybciej rozpocząć przygotowywanie kadry dla omawianej formy kształcenia

Podstawowe zagadnienia, do których należy przygotować kadry to:

1. Identyfikacja grup odbiorców kursów na odległość, ich potrzeb i wymagań.
2. Projektowanie, przygotowanie i testowanie kursów kształcenia na odległość (rozwój modułów kursowych).
3. Projektowanie systemu wspomagania i oceniania uczestników.
4. Kontrola jakości i poprawności kursów, akredytacja.
5. Zarządzanie, administrowanie i planowanie rozwoju form kształcenia na odległość.

Wymienione zagadnienia są założeniami programowymi proponowanego szkolenia i jednocześnie podwalinami nowego systemu zdobywania wiedzy i komunikowania się. Zdobyta przez uczestników szkoleń wiedza i umiejętności w opisanym zakresie, będzie niewątpliwą korzyścią społeczną.

Przedstawione powyżej założenia rozwoju form kształcenia na odległość muszą zostać wzbogacone o ofertę tematyczną zgodną z oczekiwaniami odbiorców, która pojawi się dopiero wówczas, gdy środowisko edukacyjne i doradcze uświadomi sobie możliwości i korzyści kryjące się pod nazwą „Kształcenie na Odległość”.

Organizacyjne, finansowe i techniczne aspekty odgrywają niebagatelną rolę, jednakże są wtórne wobec stanu świadomości o szansach i korzyściach wynikających z proponowanej metody.

Wykorzystanie metody kształcenia na odległość w aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich powinno przynieść najbardziej widoczne rezultaty w :

- podniesieniu poziomu wykształcenia ogólnego wyrażającego się większą adaptacyjnością środowisk wiejskich i małych miast do zachodzących zmian i gotowości uczestniczenia w nich,
- zwiększonej gotowości uczestnictwa w oferowanych formach rekwalifikacji,
- skuteczniejszej preorientacji i orientacji zawodowej,
- łatwiejszym dostępie do wiedzy niezbędnej dla prowadzenia działalności gospodarczej,
- łatwiejszej identyfikacji alternatywnych źródeł zarobkowania istniejących w środowisku zainteresowanych,
- większej wiedzy o możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia od instytucji do tego powołanych oraz o kompetencjach urzędów działających w środowisku.

W sposób szczególny metoda kształcenia na odległość jest rekomendowana do zastosowania tam, gdzie ze względów zdrowotnych, losowych, geograficznych i innych wymagana jest niemożliwa do osiągnięcia w innych formach indywidualizacja toku kształcenia, np. dla:

- grup inwalidzkich,
- osób przebywających w zakładach penitencjarnych,
- osób z terenów o znikomym współczynniku zasiedlenia.

Przybliżona w artykule metoda kształcenia na odległość, wraz z jej uwarunkowaniami, może stać się istotnym czynnikiem aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich. Kluczem by się tak stało jest wzrost świadomości o korzyściach płynących z jej zastosowania, co było celem tego artykułu.